

GIDÓFALVA DEÁKOS VÉGZETTSÉGŰ FIAI A XVII. SZÁZADBAN

Vajon volt-e a falvoknak szerepe a szellemi mozgalmak történetében? Erre a kérdésre kísérek meg egy példát bemutatni.

Gidófalva egyike Háromszék azon helységeinek, ahonnan — kisközség létére is — aránylag a legtöbb tanult ember került ki. Erre nem csekély mértékű befolyással lehetett az a helyzet is, hogy iskolája maga is mindig jó hírnévnek örvendett. Ezt látjuk hidvégi Nemes János naplójának 1673. szeptember 11-i feljegyzéséből is, amelyben arról emlékezik meg, hogy a gidófalvi iskolába viszi gyermekeit.¹ Tehát azok a környékbeli szülők, akik fiacskáikat komoly tanulásra szánták, miként Nemes János, Háromszék nagy tekintélyű főkapitánya is, mielőtt az enyedi kollégiumba adták volna be őket, az alapismereteket elsajátítandó, előiskolául a gidófalvi iskolát választották.

A gidófalviak közül kikerült deákos tanultságú férfiakra jól szemléltető példát állít elénk az I. Rákóczi György fejedelemtől 1635-ben elrendelt lustratio könyve. E falu lakosai közül azokat a családokat, amelyeknek valamelyik tagja tanultsága következtében elfoglalt állása vagy egyházi jellege miatt a hadrakelés alól mentesnek számított, az összeírásból kiválogatva, alább sorolom fel.²

„Primpili Veter[es]:

Czulak János ob(ii)t. Fiai János Fejérvári Colleg(iumban) lakik.

László m(eg)h(alt).

az ki él János, az birja örökségét Lászlónak.

Janczo Tamás, Pappá lött, Boldogfalván lakik.

Bödöhazi Péter Mustoha fia Czizer András schola mester.

Czizer Pál meg mu(strált). ennek fia Miklós.

Zabo Jakab, egy ideig schola mester volt; ez után tiztarto is volt, most vacal, házánál lakik.

Szabó Bálint Szabo Jakabnak öccse, egyek.³

Zabo Balás Deák, oda felkülték tanulni, ez is öccse Zabo Jakabnak, egyek. Andras Péter ob(ii)t, Fia Mihály Prae(dicator.)

¹ TT 1902: 538.

² Háromszéknek 1635. október 25-én összeírt lustrációs könyve. 62/A., 66/A.

³ egyek = egytestvérek, vagyis édestestvérek.

Kőuer István . . . Fiai Miklós, Praedicator és István.
Sikesd János Schola mester volt, házánál lakik, most vácál.

Fiai Péter, István, László, Gábor.

Toth Marton Schola mest(er), Fia Imre.

Czulak Gáspár, Pap, az örökséget Szabo Jakab az öccseivel bírja.

Nagy András Schola Mest(er), Öccse József, ez is mester.

Viduae Primipilorum:

Szekelj Istvánné, fia Szekelj Antal p(rae)dicator, az vitte volt ki az anyyát magához.

Pedites Veter[es]:

Nagy Tamás, Pap, nincs öröks(ége)."

Természetes, hogy ez a névsor csak a lustra idejekori állapotot, sőt azt is csak a lehető legszárazabb adatképpen mutatja be, közülök azonban három kiváló egyént korábbi kötetekben már megkísértettünk életre hívni. Ezek Gidófalvi Balázs, János és István voltak. Kétségtelen, hogy kellő segédforrások hiányában a bemutatandó képek nem lesznek eléggé életteljesek, az egyes tájak művelődésének adattárához azonban mégis egy szemernyi bővítésül fognak szolgálni. Előbb azonban még ide csatoljuk eléggé hiányos jegyzetanyagunknak XVII. századbéli deákos végzettségű férfiai-ról összehordott adattárát, ezzel is bizonyítani szándékozván e falu fiainak tanulásvágyát.

A küküllői egyházmegye papjai között találjuk 1598-ban Gidófalvi Tamást mint magyarkirályfalvi lelkipásztort.⁴ Netalántán azonos az 1635. esztendei lustráláskor felsorolt Jancsó Tamással vagy Nagy Tamással.

Laskói Csókási Péternek az 1585-ben Wittenbergben kiadott „De Homine Magno Illo” etc. című s a debreceni református nagykönyvtárban őrzött példányának előzéklapján találtam Gidófalvi Peter által latinul feljegyezve, hogy Rakochi György 1616. április 18-án elmátkásította Patakon Lorantfi Mihály Zsuzsánna nevű leányát.⁵

A marosvásárhelyi partikula diáktisztviselői és tanítói közül contra-scriba 1665-ben Gidófalvi Balázs, 1695-ben Gidófalvi Ferenc és 1700-ban Gidófalvi Sámuel. A Poetica osztály praeceptorai közül 1688-ban Gidófalvi Istvánt, a Rudimenta osztályban pedig 1669-ben egy másik Gidófalvi Istvánt találjuk.⁶

A debreceni anyaiskola törvényeit aláírt diákok között 1626. augusztus 5-én egy Johannes Gidófalvi-ra, 1645. július 24-én pedig egy másik azonos nevű ifjúra bukkanunk, közülük azonban egyik sem azonos az elől bemutatott lustrajegyzékben megjelölt Gidófalvi Csulak Jánossal, minthogy életkoruk néhány évnyi eltérés miatt nem egyeztethető össze az ő személyével.

Ugyancsak Debrecenben subscribált diák volt: 1628. február 8-án Gidófalvi András, aki azonos lehet az 1635. évi lustrakönyv szerinti Csiszár, avagy netalán Nagy Andrással, e scholamesterek valamelyikével. De 1654. március 30-án is találunk itt egy másik Gidófalvi András nevezetű

⁴ Et 1944: 285.

⁵ Könyvtári jelzése: RMK 594.

⁶ Koncz József: A maros-vásárhelyi ev. ref. koll. tört. M.-Vásárhely, 1896. 110—12.

diákat. 1639. szeptember 4-én Gidófalvi Márton és 1681. február 22-én Gidófalvi Gombos István írta alá az iskolai törvényeket.⁷

A sárospataki iskola diákjainak névsorában jelentkezik az előbb említett debreceni diákkal valószínűleg azonos „A. 1643. Martinus N. Gidófalvi. Rector Aszaloviensis 1647 jul.”⁸ Nagyon hihető tehát, hogy ez a diák a gidófalvi Nagy családhoz tartozott, hiszen tagjai között máris két scholamestert s egy papot találtunk. Ez a Gidófalvi N. Márton tehát 1643-ban iratkozott be a sárospataki iskola felsőbb évfolyamaiba, s négy esztendei itteni tanulása után az abaúji Aszaló falu iskolájába vitetett rektorul. További sorsa ismeretlen előttem.

Ugyancsak a pataki iskolában subscribált diákok között jelentkeznek 1650-ben Johannes Gidófalvi (aki ugyanebben az évben), 7. Április. Rector Mandokiensis és 1657. május 1-én Stephanus Gidófalvi, aki Rector Toronyensis lett.⁹ Természetes, hogy e rektorok nagyobb részének csak átmeneti állomása volt az iskolaigazgatóság, csakhogy további sorsukról nincsenek adataim.

Hasonlóképpen Sárospatakon írták alá az iskola törvényeit: 1660-ban „Petrus Gidófalvi. A. 4. Április. Rector Kereszturiensis Fit. Secularis et Provisor bonorum Colleg. Enyediensis.” Ugyanebben az esztendőben „Michael Gidófalvi. 10. Septembris. Transivit Debretzinum. Postea Rector Maros Vásárhelyiensis.”¹⁰ Ez utóbbi feljegyzés ellenére se a debreceni diákok, se a marosvásárhelyi rektorok névsorában neve nem fordul elő. Ugyancsak a Patakon subscribáltak névsorában találjuk 1666. november 1-én Andreas Gidófalvi diákot.¹¹

Az 1655. május 30-án Debrecenben tartott közzsínaton „Andreas Gidófalvi”-t a középszolnoki Sző-Demeterre avatták fel lelkipásztorrá,¹² 1684-ben pedig a Zemplén megyei Bacskán Gidófalvi Bálint szolgált mint lelkipásztor.¹³

A külsőországokbeli egyetemi anyagok közül Leydában találjuk „1679. 1. Apr. Basilius Gidofalvi Ung(arus, Annorum) 30, T(heologiae studiosus)”¹⁴ Ennek az 1649 táján született diáknak könyvtárából két könyvet őrizett volt a Székely Nemzeti Múzeum. Az egyikben a tulajdonos neve a következőképpen van bejegyezve: „Dono dedit Michael Tarcsai mihi Stephano T. Csernatoni amico suo benevolo 1663. Agropoli. It(em) successit Basilio G. Gidofalvi Anno 1664 Die 17 Augusti mp.”¹⁵ Ez a fiúcska, aki könyve megszerzésekor a 15. életévét töltötte, ekkor bizonyosan a marosvásárhelyi (Agropolis) triviális scholában a Classis Rhetoricae tanulója volt. Vásárhelyről azután az enyedi kollégiumba ment át. E vándorlása onnan ismeretes, hogy az enyedi ifjúság Nadányi János professzoruk ellen 1673. április 3-án írásbeli panasszal fordult Teleki Mihály

⁷ Thury Etele: Iskolatörténeti adattár, II; Pápa, 1908. 109; 110; 115; 117; 121; 158.

⁸ Et 1943: 381.

⁹ I. h. 1944: 127; 134.

¹⁰ I. h. 1944: 337; 338.

¹¹ I. h. 1944: 344.

¹² Borovszky Samu: Tiszántúli ev. ref. papok. Bp., 1898, 28.

¹³ Zoványi Jenő: Protestáns lelkészek nyugtatványai. 121.

¹⁴ Archiv N. F. XVI, 216.

¹⁵ A SzNM könyvtárában volt 131/1622. sz. jelzéssel.

fejedelmi tanácsoshoz; az aláírók között pedig ott találjuk Gidófalvi Balás contrascribát is.¹⁶ A másik könyv bejegyzése szerint „Basilij Gidofalvi. Lugduni Bat(avorum) A(nno) 1680.”¹⁷ Ekkor tehát már második esztendejét töltötte a leydai egyetemen. Erről az akadémiát járt diákról megállapítható, hogy Gidófalvi Gálgyor (Gálgyörgy?) Balázssal azonos, az ő személye pedig eddig sem volt ismeretlen az egyházi férfiak sorában. Koncz József kutatta ki, hogy először 1673. augusztus 22-től 1677. április 17-ig, másodszor pedig az akadémiákról történt hazatérte után 1681. április 24-től augusztus végéig volt a marosvásárhelyi iskola rektora. Hollandiában Teleki Mihály fejedelmi tanácsos taníttatta.¹⁸

Bánfi Dénes 1664. szeptember 11-én Örményesről Teleki Mihályhoz intézett levelében írja: „Minap Teremiben létemben kértem két deákat Bethlen János uramtól, hogy Gyalúban statualjanak.” Az országos főkan-cellártól kért deákok közül a statutoriában tizennégy név volt felsorolva, akiknek egyike: Samuel Gidófalvi.¹⁹

A kolozsvári református kollégium tanulóinak 1668-tól vezetett névsorában, mégpedig annak élén találjuk: „Senior. Petrus Gidófalvi, ductus ad Pastoratum Czegeinum.”²⁰ E feljegyzésből azt tudjuk meg, hogy Gidófalvi Péter 1668-ban már diákfőnök (senior), illetéknéppen tehát ekkor már körülbelül 26–28 esztendő volt, s így neki még itt kellett érnie Apáczai professzort, ezért azután nagyon valószínűleg ő volt az az azonos nevű diák, aki professzora tetetésére kinyomtatott kártára latin nyelvű verset szerzett.²¹ A kollégiumból hihetőleg 1669-ben búcsúzával ki, vitetett Czegébe papnak. E falu a tudományokat megbecsülő s maguk is tanult férfiakat számláló cegei Wass család birtoka volt. Itt azonban nem sokáig teljesített szolgálatot, mivel 1680-ban már Budai nevezetű prédikátorral emlékezik meg a naplóíró cegei Vass György.²²

A most említett férfiúval nem lehetett azonos személy az a Gidófalvi Péter, akiről a franekerai egyetem anyakönyvi bejegyzéseiben azt találjuk, hogy 1693. szeptember 11-én iratkozott be „Petrus Gidofalvius Transylv(anus)”.²³ Groningában pedig 1695. április 14-én úgy találjuk, hogy „Petrus Gidofalvi Trans. P. Ph. gr.”, vagyis „gratis quia exul”.²⁴ Ugyanígy találjuk Vízaknai Bereczk György orvos, Kolozsvár városi főbíró naplójának idegenföldi tanulása idején vezetett szakaszaiban: 1695. március 20-án Franekerából „Ment Gróningába tölünk T. Sóthi Dávid uram Gidófalvi Péter urammal. Indultak haza 26 maji s(tilo) v(etere).”²⁵ Hazatérésük után mint akadémiát végzett papjelöltek, bizonyosan valamelyik nagyobb egyházközség lelkipásztori tisztségét nyerték el. Gidófalvi Pétert tehát ezért merem azonosítani azzal az ugyanilyen nevű lelkipásztorral, aki 1708-tól

¹⁶ Dézsi Lajos: Nadányi János történetíró életéhez. ItK 1900: 67.

¹⁷ A SzNM könyvtárban volt 268/1674. sz. jelzéssel.

¹⁸ Koncz József i. m. 50–51; 101 (G. Balázs és fia Sámuel.).

¹⁹ Teleki Mihály levelezése. (Gergely Sámuel szerkesztésében.) Bp., 1907. III, 237.

²⁰ Nomina studiosorum collegii Claudiaci. (A kollégium levéltárában használtam.)

²¹ Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp., 1958. 539.

²² Czegői Vass György és László naplói. Bp., 1896. 13. Vö. még: Koncz i. m. 102.

²³ TT 1886 793.

²⁴ Dunántúli Prot. Lap. 1917: 202.

²⁵ Történeti emlékek a Magyar Népközségi és magánéletéből. II, Pest, 1860. 91.

kezdődőleg hihetőleg az 1717. esztendőben pusztított döghalál idejéig Szék bányaváros papja volt.²⁶

Ugyancsak a kolozsvári református kollégium törvényeit aláírt diákok névsorában találtam az 1687 táján felső osztályos tanulóvá lett „Nicolaus Gidófalvi, satisfecit, past(or) factus in Ilosva”,²⁷ vagyis a Belső-Szolnok megyei Alsóilosván.

A marosszéki Mezőfele faluban az 1692—97. években lelkipásztorkodott Gidófalvi Péter református prédikátor.²⁸

Az 1697. esztendőben a Küküllő megyei Küküllőváron találunk ugyancsak egy Gidófalvi Péter nevezetű lelkipásztort.²⁹ Lehetséges, hogy a felei papot hívták meg a nagyobb és jelentőségtejtelsebb Küküllővárra.

Ugyancsak Kolozsvárt az 1697. év körüli időben írta alá a református kollégium törvényeit Ladislaus Gidofalvi, akiről a feljegyzés csak annyit őrizett meg, hogy „satisfecit”,³⁰ vagyis eleget tett a felsőbb évfolyamokba való juthatás követelményeinek.

Cserei krónikájában olvassuk, hogy 1709-ben az újjáalakított erdélyi főkormányshék (gubernium) tagjai közé a négy unitárius vallású tanácsos egyikéül Gidófalvi Gábor diákot nevezte ki a császár-király³¹ Ő tehát ekkor már nem lehetett ifjú korú.

A nagyenyedi Bethlen-kollégiumban a felsőbb tudományokat hallgatók között az 1662—1827. esztendőkbén összesen 29 Gidófalvi nevet számlált össze az intézet történetét író Váró Ferenc.³²

A nagybányai református iskola anyakönyvében több Gidófalvi nevezetű diákra találunk, bárha az azonos keresztnévűeknek nem mindenike külön-külön személy, minthogy némelyikét nemcsak a kibúcsúzott, hanem az újon jött rektor is bevezette a matrikulába, sőt az is megtörtént, hogy a más iskolába távozó ifjú idővel ismét visszatért. Itt még meg kell jegyezmem, hogy az alábbi névsorban felsorolt Gidófalvi István aligha azonos az 1648. évben Franekerában tanult teológussal, mint ahogyan a bányai iskola történetének írója gondolja, ellenben a bányai diákot inkább az 1654. évi iskolai seniorral vehetjük egy személynek. Tehát a subscribáltak között 1642-ben „Ladislaus Gidofalvi cum venia discessit”. 1646-ban „Ladislaus Gidefalvi”. Ugyanekkor egy másik „Ladislaus Gidofalvi satisfecit”. 1648-ban „Stephanus Gidofalvi”. 1649-ben „Petrus Gidofalvi satis fecit labori scholae ger. exp.” 1653-ban „Petrus Gidofalvi”. 1654-ben „Stephanus Gidefalvi senior factus”. 1655-ben „Michael Gidofalvi satis fecit fl. 3. profectus Varadinum”. 1656-ban Georgius Gidofalvi 2da vice ingressus”. 1659-ben „Isacus Gidofalvi”.³³

²⁶ Névkönyv az Erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára. 1884. 6. és Kádár József: Szolnok-Doboka vm. monographiája. VI. Dész. 414—16.

²⁷ Nomina studiosorum. 447. sorsz. alatt.

²⁸ Et 1944: 150.

²⁹ Et 1944: 298.

³¹ Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Pest, 1852. 422.

³² Váró Ferenc: Bethlen Gábor kollégiuma. Nagyenyed. 1903, 11.

³³ Thurzó Ferenc: A nagybányai ev. ref. főiskola története. N.-Bánya, 1905. 178, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187.

Érdekes jelenségképpen említhetem meg, hogy a szülőfalújuktól kirajzolt diákokat milyen távoli vidékre is elvetette a sors! Így találtam a többek között, hogy Szászvároson a magyar schola rektora 1669-ben Gidófalvi Dániel volt.³⁴

A tiszántúli ref. papok felszenteléséről összeírt jegyzékben jelentkezik: Ghidófalui Balázs akademikus, akit az 1637 június 14.-én Debrecenben tartott közzsínat Belényesre avatott fel pappá.³⁵

Magától értetődik, hogy a fentebb bemutatott adatsor csak kis részlet, mert hiszen sokkal több azoknak a száma, akiknek nevét a levéltárak anyagának összegyűjtetlen adatai rejtik. Ámde ebből is megállapíthatjuk, hogy ezek a diákok kivétel nélkül mind alumnusok voltak, tehát nem publikusok, vagyis nem olyanok, akiket a szülők vagyona vagy üzleti keresete tartott fenn 25—28 éves korukig, vagyis addig, amíg ki-ki a maga tanulását befejezte. Tehát kivétel nélkül mind a falu népéből kerültek ki, és ha addig az ideig, amíg be nem mutatták arravalóságukat, úgynevezett szolganulókként is kellett egynéhány esztendejüket végigküszködniök, azután azonban győzött az életrealitásuk s az önerejük, amely a legkiválóbbakat a hazai főiskoláknál is feljebb, a külsőországokbeli egyetemek látogatására is ösztönözte.

A felsorolt ifjak közül, igaz, hogy csak ötről tudjuk, hogy Hollandia egyetemlein folytatta tanulmányát, mégpedig

Gidófalvi Szabó Balázs 1632-től Franekerában és 1633-tól Leydában;
Gidófalvi Csulak János 1639-től Franekerában és 1640-től Gröningában, majd 1641-től Leydában, 1642-től pedig hihetőleg Angliában;

Gidófalvi Ts(ulak) István 1648-tól Franekerában és 1653-tól Leydában;
Gidófalvi Gálgyor Balázs 1679-től Leydában (különben 1677-től 1680-ig tartózkodott Hollandiában);

Gidófalvi V. Péter 1693-tól Franekerában, 1695-ben Gröningában.³⁶

Lehetséges, hogy amint Gidófalvi Csulak Jánost az orthodoxusok részéről ért méltatlan elbánás, ugyanúgy más nemes törekvéseket is letört, sőt aki ennek ellenére mégis már reá szánta magát a külső országok szabadabb szellemével való megismerkedésre, mint ahogyan Gidófalvi Ts(ulak) Istvánnál tapasztaljuk, az azután mindjárt hazatérése után a szülőföldjétől távol, más egyházi kerületben, a megértő pártfogó, Lorántfy Zsuzsánna közelében a Felvidéken igyekezett magának feladatkört keresni.

Időben tovább haladva, még arról is meg kell emlékeznünk, hogy a XVIII. században még jobban megnövekedtek a gidófalvi származású, szellemi haladásra vágyódó diákokra vonatkozó adatok, hiszen maga az iskoláztatás is mind általánosabbá vált, s emellett a növekedő népességgel együtt a tanulni akarók száma még a Gidófalvához hasonló kis falvakban is fokozatosan emelkedett. Csupán példaképpen említem meg, hogy a lustrából idézett néhány család közül is Kövér István utódainak nagyobb része Gidófalvi családnéven egészen a mai napig kimutatható tanult és

³⁴ A szászvárosi ev. ref. Kún-kollégium értesítője az 1894—5. tanévről. 84—85.

³⁵ Borovszky Samu i. m. 20.

³⁶ Adattárunk II. és III. kötetének különböző cikkei a tartalommutató szerint.

nagyon derék egyházi, valamint világi téren működő nemzedéksorra küzdött fel magát. Nemkülönben a Hunyad megyei Óraljaboldogfalvi pap leszármazottai lehettek azok a gidófalvi Jancsók, akik a XVIII. században számos derék lelkipásztort adtak Erdély különböző vidékeinek, ugyanúgy Jancsó Pált, Gyulai Pál megjelölése szerinti „első magyar komikus” színészünket, azután a XIX—XX. században az ő unokaöccsei közül két alapos tudományossággal képzett kollégiumi tanárt s két európai hírnévű orvostudost³⁷ meg egy festőművészt. Hasonlóképpen a gidófalvi Csiszékrekre a XVIII. században különösen a Székelyföld papjai között találunk; ugyanígy a Csulakok sem maradtak el XVII. századbeli kiváló elődeik mögött.

³⁷ Róluk legújabbán Issekutz Béla írt alapos, monográfikus földolgozást.